

inanæ, nec animatum, nec prouidentia administratum, sed natura quadam rationis exorte. Aristoteles nec usq; quacq; animantem esse, nec sensibilem, nec rationis compotem, nec intellectus. Deniq; ne prouidentia quidem regi. Coelestia enim horum omnium participia esse, ut qua à suis ipsa sphæris ambiantur animatis, & spirabilibus: terra autem obseruantia nullius non eorum expertia, eti decentis participantis compositionis, duntaxat accidentiaræ, non etiam primigenie.

An à corruptione immunis sit mundus. Cap. XXXIII.

Pythagoras & Plato, nec non Stoici genitum à Deo mundum, & corruptioni obiectum, sive quidem naturæ respectu, utpote quisensibilia sit proprie copulentia, nec ideo tamen interiturum: diuina enim cum continente natura perennaturum. Epicurus interiturum, quippe genitum ut animal, ut stirpem. Xenophanes ingenitum sempiternum, corruptionis immunem. Aristoteles sublunarem mundi partem patibilem, utpote in qua terra proximantia marcescant.

Vnde datur mundus. Cap. XXXV.

Aristoteles, si alitur, inquit, mundus, interibit quoq;. Atqui nulla præsus indiget alimoniam, sempiternus igitur. Plato ipsum sibi mundum ex tabescientibus alimoniam per alterationem suggerere. Philolaus bifasiam corruptionem, tum ex coelo ignis defluxu, tum ex aqua, lunari uertigine ex aere effusa. Horum enim suffimenta mundi esse alimoniam.

A quo elemento adorsus fabrican mundi Deus.

Cap. XXXVI.

Phyisci à terra mundi creationem Deum rentur auspiciatum, uidelicet tanquam à centro. Nam globi principium centrum. Pythagoras aigne quintoç elemento. Empedocles aereum primum discriminatum, deinde ignem, postquem terram, ex qua uersatili cœli impetu astricta aquam factum, ex hacq; rufus uaporatum aereum. Et factum quidem cœli ex aere, solem autem ex igne, terræ autem proxima ex alijs coagulata. Plato uisibilem mundum ad exemplum intellectibili mundi factum: uisibilis autem mundi priorem quidem animam factam, posterius uero corpulentum, huiuscq; quod ex igne teraque constat prius, deinde quod ex aere & aqua. Pythagoras quinque quoniam sint solidæ figuræ, quæ mathematicæ dicuntur, ex quadrantal terram factam, ex meta ignem, ex octaedro, id est octōrum sessuum corpore, aereum: ex icosaedro uero, id est uicenorum, aquam: ex dodecaedro uero, id est duodenos uniuersi globum. Plato in omnibus his Pythagoristat.

De mundi structura. Cap. XXXVII.

PArmenides tanquam coronas inter se complexas, ex denso raroç deinceps alterantes, inuicemq; ex lumine & caligine intersitis mixtas: eorum uero supremum ambitum muri insofar solidum. Leucippus & Democritus, tunicam mundo membranamq; obducunt. Epicurus quorundam mundorum ambitum ratum, quorundam spissum, eorumq; quoddam cieri, quodam immotos esse. Plato ignem primum confectum, deinde æthera, post quem aera, ab hocq; aquam, nouissimamq; omnium terram. Interdum uero coniungit cum igne æthera. Aristoteles primum quidem æthera imparabilem, quintum sanè corpus. Post quod patibilia ignem, aerem, aquam, possum uero terram. Horum uero coelestibus quidem orbicularē motionem traxit infra eos autem locatis, leuibus quidem sursum uerum, grauisbus uero deorsum.

deorsum. Empedocles, nec usquequacq; manentia, nec statu elementorum loca, sed omnia uicissim alterius alterius capellere locum.

Quam ob causam certius mundus. Cap. XXXVIII.

De terra educta, inclinatum quodammodo suapte sponte mundum in austrinam sui partem, fortasse hoc agente prouidentia, ut partim habitabiles, partim inhabitabiles esset, pro rigore aëri ue corumq; temperatione per has atcq; illas mundi partes euariantibus. Empedocles aere impetu solari cedente emotas ueras, siccq; aquilonares eretras esse partes, contraq; austinas iisse pessum, ex quo & uniuersum mundum.

De extrari mundi partibus. Cap. XXXIX.

Pythagorei extra mundum esse uacuum, quo & unde mundus respirat Stoici, quo in conflagratione uniuersi infinitum resoluetur. Posidonius non infinitum, sed quantum ad dissolutionem sat est. In primo de inani Aristoteles uacuum esse dixit. Plato nec extra mundum, nec intra, uacuum esse censuit.

Quæ mundi dexteræ, quæ leue partes. Cap. XL.

Pythagoras, Plato, Aristoteles dexteræ mundi orientales dixerunt partes, à quibus initium mortis: Iuxta autem, occiduas. Empedocles, dexteræ mundi partes solstitiales, sinistrasq; brumales.

De celo. Cap. XL I.

Anaximenes circumferentiam cœli extimam, terram. Empedocles, folidum esse cœlum, ex aereq; constans, in crystalli duritiam ab igne compacto, igneam aereamq; immensitudinem in utroq; hemisphærio continens. Aristoteles ex quinto corpore, uel ex igne, uel ex caloris frigorisq; mixtura.

De genijs & heroibus. Cap. XL II.

Consequenter huic de dijs commentationi, genitorum, herorumq; enarranda natura. Thales, Pythagoras, Plato, Stoici genios animales esse substantias: esse etiam heroas abstractas à corporibus animas, bonos qui dembonas, malos uero prauas. Epicurus nihil non improbatiorum.

De materia. Cap. XL III.

Materia est quod primum generationi corruptioni subiacet, reliquis que mutationibus. Thales Pythagorasq; discipuli, Stoiciq; uerbilem, alterabilem, mutabilem, fluxamq; omnem omtino materiam dicunt. Democriti imparabilia prima, individuum, inane, & quæ corporearent. Aristoteles & Plato materiam corpoream, informem, specie, figura, qualitatæ uacuum, quantum in sua ipsius natura situm est: formarum tamen suscepit, ut nutritiæ matrisq; in siliq; uicem impletat. Ceterum qui aquam dicunt aut terram, aut ignem materiam, iam non informem illam dicunt, sed corpus: qui autem imparabilia, & individua, informem.

De ideis. Cap. XL IV.

Idea est substantia uacua corporis, ipsa quidem ex se non subsistens, materialis uero informes effigians, causaq; earum demonstratrix. Socrates & Plato ideas seūctas à materia substantias existimant, in sensis uisissq; Dei, id est mentis substantias. Aristoteles species quidē & ideas reliquit, sed neutiquam à materia disuictas. Stoici qui à Zenone originem ducunt, notiones in animis nostris anticipatas ideas esse dixerunt,

De ordine, & situ stellarum. Cap. XL V.

Xenocrates una eademq; in superficie stellas moueri putat. Ceteri Stoici oratoria inter se humilitate & sublimitate. Democritus statas, summas: de quibus erraticas, intracq; has Solem, Luciferū, Lunam. Plato post ha-

X 4 remium

remum situm, primum Phœnuta, qui dicitur Saturni: secundū Phaethon-
ta, qui Iouis: tertium Pyroenta, qui Martis: quartum Luciferum, qui Veneris:
quintum Stibonta, qui Mercurii: Solem deniq; sextum, & septimā Lunam.
Mathematicorum quidam Platonis assentuntur: quidam medium omnium
solem. Anaximander, Metrodorus Chius, Crates, solem omnium supre-
mum constitutum. Post quem Lunam, infra hos errantes inerrantes.

De stellarum uelatione & motu. Cap. XLV I.

Anaxagoras, Democritus, Cleanthes ab oriente in occidentem omnes
stellas ferri. Alcmaeon & mathematici errantes in errantibus contrari-
as moueris: ab occasu enim in orientem contrario motu moueri. Anaximander
orbibus et spheras suis singulas circiferri stellas. Plato et Mathematici
aequalis esse cursus Solem, Luciferum & Stibontem.

Vnde illuminentur stelle. Cap. XXVII.

Metrodorus omnes inerrantes à sole illuminari stellas. Heraclitus &
Stoici, ali stellas ex terrestri evaporatione. Ariftores, nihil indigere
celestia alimento: non enim corruptioni esse obnoxia, sed sempiterna esse.
Plato, communiter mundum uniuersum & sidera à seipso ali.

De stellis que Dioſcuri uocantur. Cap. XLVIII.

Xenophanes stellas quæ in nautigiorum summittibus uisuntur, nube-
culas esse ad motum nescio quem præterfluentes. Metrodorus emi-
cantes ex oculis fulgetas, quum pauidi perculsiq; cernunt.

De deliquo solis. Cap. XLIX.

Tales primus sole luscere dixit, luna eum ad perpendicularum sube-
unte, ut quæ terrena natura sit: hoc autem speculariter cerni subditu di-
scit. Anaximander obstruto solaris in abside spiraculo. Heraclitus solem
scapha similem esse, quo inuersa defectum fieri, ut cauum sursum uersus e-
uadat, conuexum uero deorum, ad conspectumq; nostrum uergat. Xenophanes solem extingui, iterumq; ad Orientem alterum fieri. Hic etiam unum
menstruorum solis defecctionem prodidit, atq; absolutam defecctionem, ut no-
ctis dies speciem præbeat. Sunt qui agglomeratas sub sole nubes nostrum
fallentes conspectum, solis aspectum nobis admire putent. Aristarchus so-
lem harentribus stellis annumerat: terram uero circum solis orbem uerat:
itaq; eius inclinationibus obumbrati solem uolunt. Xenophanes complu-
res esse soles lunasq; per alios atq; alios terrarum tractus legemq; & zo-
nas. Quodam igitur tempore incidere solem in aliquid terra segmentum
hominibus incolutum, sicutq; tanquam per inane errabundum deliquum pati
solem. Idem solem in infinitum progedi dixit, uideri uero orbiculariter se-
ri præ immensa capidine.

De deliquo lune. Cap. L.

Anaximander absidis ore obturato fieri autumat, Berosus restincta ei-
us parte ad nos conuerata. Heraclitus scapha conuexit inuersa, Py-
thagoreorum quidam lumen repercutsum obstruuntq; posuere. Illum
ab haec nostra terra, hunc ab Antipodum fieri. Recentioresflammæ suffici
sensim in ardecentes, quo ad statim seporibus plenilunii ab soluat, uicissim
ad interlunium uelq; tabescant, sub quo proflus extingui. Plato, Arifto-
res, Stoici, mathematici consentiunt, menstruas occultationes cum sole co-
unterem lunam eiusq; splendore obrutam præstrictamq; facere. Defectiones
uero in umbram terræ incurrente luna fieri, terræq; inter utrumq; sidus obi-
ciu, aut luna potius obsepta.

Q. 40

Quam prebeat speciem luna, & cur terrea uidetur. Cap. LI.

Pythagorei glebaceam propterea uideri lunam, quod habitetur, quomo-
do & hac terra nostra. Sed & prægrandibus animantibus, & plantis
amoenioribus: usu enim decies & quinque uiribus illas his præstantiores,
nihil excrementum emitentes. Diem præterea totidem partibus longio-
rem. Anaxagoras in æqualitatem coagimenti ex rigido glebuleto q; pro
parte concretum enim & caliginem admixta, indeq; lunam adulterina
lucis stellam dictam. Stoici propterea non esse insolubile eius concremen-
tum, quod multipli substantia confert.

De intercedente luna, qua à sole distat. Cap. LII.

Empedocles lunam duplex quam à terra à sole intermixta abesse: Mathe-
matici undevisi pars à sole abesse lunam, quantu à terra ipsum. Era-
tosthenes lunam à terra abesse septingenta & octoginta stadiorum millia.
De annis. Cap. LIII.

Anus est Saturni quidem annorum ambitus uertentium trinta, Iouis
autem duodecim, Martis duorum, Solis duodenim menses, totidē Mer-
curij & Veneris partes enim deorum cursus. Lunæ dies trinta. Hic enim
perfectus mensis ab luna ad intermenstruum. Ceterum quidam annū octen-
ium esse existimaverūt, nōnulli annos undevicensim: sunt qui undevigase-
nos. Heraclitus ex duodevicensim annorum milibus constare putat. Dioge-
nes ex tricenis quinquageniis quinque supra Heracliti annum. Alij ex septenis
milibus tricenis septuagenis septenis. Ex his igitur quæ iam posuimus pa-
ter, quomodo illi circa celestia & sublimiora corpora dissenserint. Nunc de-
ijs specta quæ terræ sunt. *De Terra.* Cap. LIII.

Tales & Stoici, eorumq; studio si globosam terram, Anaximander co-
lumnam, Anaximenes mensa similem, Leucippus tympani. Demo-
critus latitudine dico a similiem, in medio autem cauam.

De situ terra. Cap. LV.

Tales & Stoici, eorumq; studio si globosam terram, Anaximander co-
lumnam, Anaximenes mensa similem, Leucippus tympani. Demo-
critus latitudine dico a similiem, in medio autem cauam.

De motione terra. Cap. LXVI.

Tales amuli terram medianam. Xenophanes primam in infinitum fi-
bratam. Philolaus Pythagoreus ignem medium, quippe uniuersi fo-
cum. Secundam antichthonem, id est, antipodium terram, tertiam quam in-
colimus, cum antichthoni è regione sitam, tum circa eam ueratatem: quæ
causa est, ut qui illam habitant, à nobis non uideantur. Parmenides primus
habilitabiles tractus præfinuit circa duos circulos, solstitialiem brumalemq;

De motione terra. Cap. LXVII.

Caeteri terram manere. Philolaus uero Pythagoreus circa ignem uerti
obliquo in circulo similiter soli & lunæ. Heraclides Ponticus, Echphantus Pythagorus cident quidem terram, uerum haudquaquam promouen-
tur, totu uero instar cardine suo nixam, & ab occasu ad exortum circa eum
uolu. Democritus iam inde à principio multitudinem fuisse, tum quod par-
ua, tum quod leuis esset: procedente uero tempore addensatam, sua præ mo-
le libratam constitisse. His de terra philosophorum opinionibus expositis,
audiu nunc de mari quoq;

De mari, unde confert, & cur amaralentum. Cap. LVIII.

Anaximander mare primaria humiditatis reliquias esse, cuius ignem
alplusculam aſſicasse partem, reliquā autem feruoris uī in alienum de-
generasse

X 5

generaliter saporem. Anaxagoras, Princípio, inquit, humore stagnante solis circumflexu obusto, sicut pingui euaporato, reliquum in salfuginem amarum lentiā cū subfedit. Empedocles, perusta terra sudore elutis per summam terris amaruisse. Antiphon sudorem aestus, ex quo residuus humor amarafactus, effervescendo cū in salfaginem incoctus est, ut in omni sudore accidere solet. Metrodorus mare per terras excolatum terrenum lentorem reliquissime, perinde atque solent quā per cinerem diffunduntur. Platonici quantum elementaris aquae rigorē ui ex aere concretum est, dulce euafisse; quantum uero à terra obustulata conflagante suffitum est, saluum. Et hec quidem de mari. Quod autem illi, qui se de uniuerso mundo, de coelestibus, inquam & æthereis, imò totius uniuersi comprehensione naturas & causas docere proferantur, ipsimet eas ignorauerint, vel hinc discere satis potes, quōd tanta inter se discordia dissentient.

De partibus anime. Cap. LIX.

*De Anima
et eius par-
tibus.*

Pythagoras, Plato, summa quidem ratione animam bipartitam: hinc enim rationem, illinc stare irrationalitatem. Accuratore uero & exquisitiore tripartitam: irrationalē enim partem in trascendā aiunt, cupidamē di mensilem. Stoici octo ex partibus constar dicunt animam, quinque quidem intensibilis, utilitatis, auditrice, odoratrice, gustatrice, tactrice, sexta uero locutrice, septima proeminatice: octaua denique principe ipsa, à qua ipsa prædicta omnes per accommodata sibi instrumenta instruuntur, odoris polypi simillimæ brachij. Democritus ac Epicurus bipartitam animam, & rationem quidem habentem in pectore statim: irrationalitatem uero sparsum per totius compaginem corporis. Democritus, Omnia, inquit, corpora cuiusdam modi anima participativa sunt. Vel mortua enim, inquit, perpicimus ea caloris cuiusdam participia esse plusculo iam difflatio.

De anima & fede & principatu. Cap. LX.

*περιπολη.
πα.*

Platō, Democritus, in toto capite. Strato, in superciliorum interstitio. Eralistratus circa membranam cerebri, quam epicranidem vocat, qualiter dicas procalvium. Herophilus in tenticulo cerebri, qui idem bafis eius est. Parmenides, Epicurus, in toto pectore. Stoici ad unum, toto in corde, uel in cordi obuertere spiritu. Diogenes in arteria cordis uentriculo, qui animalis, id est, spirabilis est. Empedocles in sanguinis concretione. Sunt qui in certice cordis: non defunt qui in intuulcro cordis: non nulli in praecordijs. Recentiorum quidam perudere à capite ad praecordia. Pythagoras uitiosam vim circa cor, rationitiam autem & intellectuam circa caput esse. Tantum haec tenus de his. Nunquid igitur merito tibi uidentur sano iudicio & prudenter inutile hoc & enorū plenum, horum omnium studium relinquare, nec magnam his quæ dicta iam sunt, curam impendere, quum nullum inde opere precium, nec quicquam quod ad commodum uel boni possessionem hominibus faciat, expectandum sit: soli autem erga cuncti factorem Deum pietati incumbere, & ut per uitam modestiam, nec non aliam quæ ex Dei amore profiscatur, secundū virtutis institutionē deo ante omnia uiuamus, pro uirili studere? Sed eti⁹ tui inuidia ^{est} testimonium nobis perhibere uerarū, Socratis tamen, omnium Gracorum sanè sapientissimus eō te compellit, qui ex ueritatis amore suffragia pro nobis tulit. Hos etenim circa sublimia cauillatores, despicientes ostendit, nec differre eos ab infans dicebat, palam eos arguens, quod res non solum incomprehensibiles affectent, sed circa inutiles quoq; & quæ uitæ humanæ nullum adferant commodum, operam omnem suam ludant. Haec autem testabitur tibi ente alios Xenophos, Socratis inter omnes familiarissimus, qui in libro quæ *άνων μονιματα* in scriptis, hunc in modum scribit.

Quod

Quod Gracorum quoq; sapientissimus Socrates, cui filios & insipientes arguit eos, qui rerum predictarum speculationi nimium uacant, ut qui circarent inutiles & incomprehensibiles operam suam ludant.

Cap. LXI.

Nemo unquam nec uidit Socratem facientem, nec dicentem audiuit. Superstitiosum autem impium quicquam. Non enim de rerum omnium natura, ut quā plurimi alii, disputabat: nec quemadmodum, qui à sophistis mundus uocatur, se habeat, ille considerabat: imò uero illos qui in huic se modi contemplandis uacant, stolidos esse monstrabat. Primo namq; id illorum considerabat, utrum quoniam arbitrantur satis res humanas cognoscere, ad illa rimanda ueniant: an humanis dimissis, diuinis res contemplantes, recte siē agere opinantur. Admitabatur uero non confitare eis, impossibile hæc inuenire esse hominibus, cum hi quoque, qui recti & excelli in hac gloriantur scientia, contraria de eisdem opinentur, ac sicut infani alter ad alterum se habeant. Quemadmodum enim infantium quidam, nec illa qua horrida sunt abhorrent: quidam uero & ea que timenda non sunt, pertinaciter & his quidem nec publice agere aut facere quodcumq; contigerit, turpe esse uidetur: illi uero nec conuersandum cum hominibus esse: & quidam nec templum, nec aram, nec quicquam adorant diuinum: quidam autem lapides, ligna ac feras colunt: sic etiam eorum qui in rerum omnium natura contemplanda uacant, quibusdam unum solum uidentur esse quod est, quibusdam uero infinita multitudo, & his quidem omnia semper mouentur, illis uero nihil unquam moueri: & quibusdam omnia gigni atq; corrupti, quibusdam autem nihil unquam gigni aut corrupti posse. Petebat uero hoc etiam de huic se modi hominibus, utrum, quemadmodum qui res humanas arte adipiscuntur, & fibi p̄fis ac ceteris arbitrantur quodcumq; dicerent facere posse: sic etiam hi opinentur, qui res contemplantur diuinis, cū sciant qua de necessitate, quibusue de rationibus singula sunt, etiam scire posse cum uelut, ventos, pluias ac temporum facere mutationes, aliaq; si quando in digeant, similia istis efficerentur ne sperent quidem aliiquid huic se modi. Satis uero eis uidetur, qua singula horum sunt ratione cognoscere. De his igitur qui huic se modi res tractant, haec aiebat. Ipse uero de humanis semper disputabat rebus, considerans quid pium, quid ueimpium sit, quid honestum quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid sobrieitas, quid infania. Hac quidem Socrates. Post ipsum uero Aristippi Cyrenai discipuli, nec non post eos diu, Aristonis Chij sectatores affirmare certo foli tñlunt, quod foli deceat morali incūmbere philosophia: ceu quæ captum nolunt haud supererit, & commodum secum adferat: illos uero de rerum natura sermones contrarium proflus habere: nec enim percipi & comprehendendi à nobis posse, nec etiam si fortasse inspicere et contingere, utilitas quicquam afferre. Nihil enim accedere nobis amplius, si uel ultra Persicū fidus eleuemur, supraq; ponti flatus, & supra Pleiades feramur, ipsiisque concedatur oculis totum in ueri mundum, & omnium rerum, quæ nam sit, naturam: non inquam nos inde uel prudentiores, uel iustiores, uel fortiores, uel denique modestiores fore: imò nec robustos nec pulchros, nec diuites: quibus sine felicitatem consequi haud equidem licet. Vnde recte Socrates dicere solebat: Eorum quæ sunt, alia quidem supra nos esse, alia uero nihil ad nos spectare: physica nimium supra nos esse, dicens: quæ uero post mortem, nihil ad nos: sola autem humana ad nos spectare. Propterea quoque ualere hunc iubebat, qui per Anaxagora & Archelaī phisiologiam querere se aiebat, quid nam Megaris, uel bene male ue conditum esset. Alias uero esse physicas rationes non solum difficiles, non autem impossibles,

possibiles, sed & pias, & legibus contrarias. Has etenim ut uerum centere deos prorsus nullos esse: illas uero, aut infiniti, aut ens, aut unum. Ac quem uis potius quam qui habiti sunt. Diffensionem illam ualde magnam esse: illos quidem infinitum esse universum pronunciate, hos uero, determinatum. Et tursus, hos quidem moueri omnia censere, illos autem prorsus nihil. Dehis miti omnium optimè quoq; dixisse hæc uidetur Philius illæ Timon, quem in Silius ait.

Quis etenim hos mala contentione intellexit pugnare?

Echo concurrentis turbæ, quæ taciturnis infensa
Morbum inter homines excitauit loquacitatem: peribant autem multi.
Vides nunc quomodo usi quoq; illi nobiles mutuo se maledicunt lacessant.
Sed prater hæc quæ dicta iam sunt, aliis quoque uir quidam clarus horum
perfringit hominum contentionem, pugnas & diffensiones, his uerbis.

Oritur autem pernicioſa rixa, inane locuta,

Contentionis homicidaſoror, & conducta,

At cœca, circa omnia uoluit. Cæterum deinde

Gratuitate confirmauit caput, & in spem conçicit.

Hactenus itaque monstrata horum hominum seditione ac pugna, nec non
confutatis, non tam nostris, quam propriis ipsorum demonstrationibus, eo
tum cum institutione, tum disciplina, quæ in nullo nobiscum conuenient,
sed impares prorsus sunt: præterea producta in lucem causa, cur eorum auer
fantes dogmata, Hebrorum magis oracula amplexati simus, hisce de Euan
gelica præparatione libris finem nunc imponimus. Quæ uero perfectionis
sunt tractationis, de Evangelica uidelicet demonstratione consideranda de
hinc nobis erunt, alio facto sermonum nostrorum principio, ab eo nempe,
quod reliquum est, problemate. Est autem reliquitum, ut ijs qui ex circum
sione sunt, quarentibus respondeamus, cur alienigenæ nos, & distorsi ab
ipsi generis homines, eorum utamur libris, quum tamen, quod ipsi
uidetur, haud nobis conueniant: aut eorum amplexantes
oracula, non etiam uitam lege, quum habeant,
et qualem præfemt.

LIBERI XV EVSEBII DE PRAEPA
RATIONE EVANGELICA
FINIS.

PAVLO

VVV M Romam nuper rediſſet Gibertus episcopus veronensis, patruus quidem meus, uerò sanctitatis, beatissime pater Pauli III, humilius cliens, sc̄i domum re
cepisti, postquam te in ih̄o diuino inter homines gradu fauile, feliciterq; coloca
tum uidi, tanq; ex ea re concepta Letitiam pra se firebat, ut nulla maiore quisquam
illa de re affici posse uideretur. Sie enim bono reipublica Christiane amansimus
perficiabat, quemadmodum ipse palam pre dicabat, tandem illud tempus uenisse, quo summus Deus
ecclesiæ labefactare, ac mutanti confundere, namq; affirmabat, ex omni numero eorum, qui ad idem fa
ſiugium atq; imperium fidi esse uiderentur, neminem plane ad hoc ipsum quod dixi, hoc est ad infla
randam excelsiam, neq; magis idoneum eligi potuisse. Quum quidem ob eam rem, quod & probitate,
& religione, & prudentia, & magnitudine animi, quas illi clarissimas uirtutes suas predicare antebac
nunquam sat sibi uisus est, tu facile omnibus alijs antecellis: sum uero quod neq; ingenio, neq; doctrina,
neq; genere ipso ac nobilitate, neq; illis alijs etiam uerioribus bonis, alium quicquam hoc tempore,
uel dignorem, vel & quæ dignius cernebas, cui tan gravis prouincia delegaretur. Ad has uero publicas
letitias casas, priuatis quoq; sua idem accedere dicebat, quippe qui initio statim tui iſuus imperij incre
dibilem quandam esse liberalitatem tuam expertus, quum in nihil prorsus ad huc de te, nisiq; rebus me
riam, uisque adeo diligenter atque amanter ueri & ornare corpori, confirmata ipsi omni priuina auct
oritate ac dignitate, cum maximo existimationis ipsius a fame incremento, ut non ueterem patronum,
ac tutorem amilis, sed nouum potius parentem, nouumq; omnium rerum suarum columen, sibi inue
nire uideretur. Verum uero illi gratiori quodam generosiori, animo preditus, quum primis reuer
sus est dominum, nihil sibi potius aut faciendum, aut cogitandum existimauit, quam ut animi sui erga tan
tam benignitatem gratissimi certum aliquod festimonium atq; indicium inuenire, palamq; efferre posset.
Catus quidem uoi ne se compotem futurum ferre auderet, ipse interim magnitudine fortunæ tuae, rea
rumq; tuarum deterretur. Ecce autem clementissimus Deus, cui pro tantis rebus simul ac domum rea
dit gratis de more egerant, non diu illam tam honeste rei defidio teneri permisit, sed redegit illi in
memoriam, quos Euſebius Cesariensis de Evangelica demonstratione libros domi habebat, atq; in Latia
num convertoſt mibi tradiderat, eos sub tua sanctitatis nomine publicare posse. Ea forſitan ratione,
quod quum ipsa diuina prouidentia te unum hoc tempore elegisset, qui labenti atq; inclinate ecclieſie
prefidum ferre, hoc item tam salutari remedio, euangelio laboranti subuenientem putaret. Porro id
opus Giberti, quum dui, multumq; cogitasset, Latinum potius quam Grecum ediri oportere decreuit,
quod ex illius Latina editione multo plures, quam ex Greca, utilitatem captiuros uidebat, quanquam a
lia quoq; de causa, perbat eodem libros tibi fore non ingratos, quum memoria teneret, et illorum Gre
cum exemplar, quod unum in Italia penes Iohannem Francicum Mirandulensem principem extaret, uia
rum, cuius in omni genere literarum, omnibusq; magnorum artium disciplinis, industria atq; excellē
tia nunquam fatis predicabilis, omni studio & habendam, & legendum curaſe, idemq; summopere
laudare conſuetus. Quibus de causis, quum me id opus aliquanto maturius confidere iuſſiſet, idem
protinus uniuersit Christianorum reipublica ſub tuis felicissimis auxiſijs condonare conſtituit, ut sic
eodem tempore & Euſebius Evangelicam ueritatem, Christiq; diuinitatem hominibus demonſtre: C
tua ſauſit, cuius qui perfonam Christi gerit in terris, integratatem, ac sinceritatem munera proberet, Ce
terum ego quidem, quod ad me unum attinet, uel maximum meorum laborum fructum mibi percepiſ
ſe uidebor, si quum hunc Giberto patrono meo, uerò sanctitatis humilius clieni obtemperauero, la
plam à me Latinum ſadum, tibi non diſplicuisse cognouero, quum enim ſanctitas tua illud propria Gre
corum lingua exaratum, diligenter olim legerit, quan ego id re de interpretatus sim, multo facil
iter iudicare poterit. Quam quidem ſanctitatem tuam, quemadmodum summus Deus, omni &
bonitate, & prudentia, & doctrina exornauit, utinam & diutius in huma
nū degere, & incolam, beneq; ualeant ſupereſſe ad ſu
am ipſius madestatem celebrandam, colen
damq; permittat.

EVSEBII